

A nemi szabadság elleni bűncselekmények problémái nemzetközi kitekintésben

A nők és gyermekek elleni erőszak világszerte létező, jelentős társadalmi probléma. Különböző okok miatt azonban, az ilyen eseteknek csupán egy töredéke válik ismertté, az e körbe tartozó bűncselekmények sorában igen magas a látencia. Európában – egyes becslések szerint – a nők mintegy egyötöde szenvedett el életében legalább egyszer fizikai erőszakot, s több mint egytizedük érte fizikai erőszakkal járó, szexuális erőszak.

'A nők elleni erőszak' – az ENSZ sokszor idézett meghatározása szerint – magában foglal minden olyan nemi alapú (*gender-based*) erőszakot, amely a nőknek fizikai, szexuális és/vagy pszichológiai sérülést vagy szenvedést okoz vagy okozhat, beleértve az ilyen cselekménnyel történő fenyegetést is, továbbá a kényszert, vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a magánakár pedig a közéletben. Hasonló tartalmú definíciót fogalmaz meg az Európa Tanács, a nőknek az erőszakkal szembeni védelméről szóló, 2002. évi 5. számú Ajánlásának melléklete. E dokumentum egyebek között hangsúlyozza, hogy a nők elleni erőszak sérti és gyengíti, illetve lehetetlenné teszi a nők emberi jogainak és alapvető szabadságjogainak gyakorlását. A nők elleni erőszak a nők fizikai, pszichikai és/vagy szexuális integritását sérti. Az Ajánlás értelmező rendelkezései szerint az erőszak különböző formákban nyilvánulhat meg: verbális, fizikai, szexuális, pszichés, gazdasági vagy érzelmi formában. Elkövethető a családon belül, az egy háztartásban élők között, vagy a szélesebb értelemben vett közösségekben is.

A nemi szabadság elleni bűncselekmény, a szexuális erőszak része a nők elleni erőszak tágabb fogalmának. Az Ajánlás a tagállamok feladatai között kiemeli: az egyes országok büntetőjogának biztosítania kell, hogy a személyek elleni erőszak – különös tekintettel a fizikai és a szexuális erőszakra – a személyek fizikai, pszichikai illetve nemi szabadsága és integritása megsértésének és nem csak az erkölcs, a becsület vagy a jó ízlés megsértésének minősüljön. A tagállamok jogában olyan megfelelő intézkedések és szankciók előírása szükséges, melyek lehetővé teszik az azonnali és hatékony fellépést az erőszakos elkövetőkkel szemben, és az erőszak áldozataivá váló nőkkel szemben elkövetett cselekmény jóvátételét. Ennek érdekében, a tagállamok büntetőjogának tartalmaznia kell többek között az alábbiakat:

- a szexuális erőszak, valamint a házastársak, a rendszeres vagy alkalmi partnerek és az élettársak közötti erőszakos közönség bűntetendővé nyilvánítása;
- a beleegyezését nem adó személlyel szemben elkövetett szexuális cselekmények bűntetendővé nyilvánítása, még akkor is, ha az illető nem adta jelét ellenállásnak;
- a beleegyezését nem adó személlyel kapcsolatosan bármilyen jellegű vagy bármilyen eszközzel elkövetett nemi közönség bűntetendővé nyilvánítása;

- a terhes, védekezésre képtelen, beteg, fizikailag vagy mentálisan sérült vagy függő helyzetben lévő áldozat kiszolgáltatott helyzetével való visszaélés bűntetendővé nyilvánítása;
- az elkövető által, helyzetével való bármilyen visszaélés bűntetendővé nyilvánítása, különösen a felnőtt által, gyermek sérelmére elkövetett cselekmények tekintetében.

Az egyes európai országok büntető törvénykönyvei a szexuális bűncselekmények különböző formáit meglehetősen eltérően szabályozzák. Az ET ajánlás a szexuális erőszak minden formájának egységes törvényhely alá rendezését szorgalmazza.

A demokratikus társadalmakban, a jogállamban, az elvek és a törvényhozás szintjén, a nő és férfi viszonyában, a kényszermentességén túl, a teljes egyenjogúság, a diszkrimináció tilalma, az egyenlő bánásmód, az esélyegyenlőség nyert elismerést, a társadalmi és magánéleti szférában egyaránt. Ezeknek az elveknek a társadalmi gyakorlatban is fokozottan érvényt kell szerezni. Törekedni kell tehát arra, hogy a nemek közötti egyenjogúság "de jure" és "de facto" egyaránt érvényesüljön.

Történeti perspektívában, az erőszakos közönség bűntetőjogi fogalma és a bizonyítás szabályai is jelentősen változtak. E változásokat áttekintve, Európában az utóbbi néhány évtizedben a jogirodalom több fejlődési szakaszt különböztet meg. Az első lényeges változások a 80-as évektől datálódnak, amikor az erőszakos közönség bűntetőjogi fogalmát kiterjesztették a közönség más formáira is. (Emellett a bizonyítási szabályok is változtak, enyhült, pl. a sértett ellenállása szigorú követelménye. Felismerést nyert, hogy bizonyos feltételek között ésszerűtlen elvárni a sértett ellenállását, mivel a félelem egyes sértettekre bénítóan hat.) A második jelentős változás, a nemi erőszak bűntetőjogi bűntetendőségének a házassági életközösségen belüli elkövetésre történő kiterjesztése, valamint a nemi erőszak férfiak sérelmére történő elkövetésének pónalizálása. Végül az erőszakos közönség bűntetőjogi fogalmának ismételt átalakítása kezdődött el, az erőszakon illetve a sértett beleegyezésének hiányán alapuló definíciók közelítése, növekvő összhangja formájában. Ennek kapcsán, többek között, felmerült a beleegyezés fogalmának pontos jogi meghatározása is. Másrészt viszont, egyre határozottabban megfogalmazódik, hogy a sértett részéről, az ún. verbális ellenállás, a "nem," kategorikus kimondásának ("no, means no") minden körülmények között történő komolyan vétele indokolt.

Az európai változások közül, a magyar törvényhozásban az erőszakos közönség pónalizálásának kiterjesztése a házassági életközösségen belül történő elkövetésre is, valamint az ún. gender semleges terminológia (azaz a sértett nemére nem utaló) használata, a Btk.-t módosító, 1997. évi LXXIII. törvény hatályba lépésével történt meg. (A korábbi szabályozás szerint, a házassági életközösség fennállása alatt a férj nem valósíthatta meg a bűncselekményt a feleség sérelmére, mert a bűncselekmény

alánya kizárólag nő, mégpedig az elkövetővel házassági életközösségben nem élő nő lehetett). A törvény indoklása kiemeli, hogy a házasságkötés nem jelent a szexuális önrendelkezésről való lemondást, és a házasságkötés ténye egyik felet sem jogosítja fel a másik fél akarata ellenére történő, a nemek közötti egyenjogúságot sértő, a házastársnak pszichikai és fizikai sérelmet okozó szexuális érintkezésre. A törvény tehát fontos üzenetet fogalmaz meg a társadalom felé, nevezetesen azt, hogy az erőszak nem tolerálható a privát, az intim szférában, a házasságon belül sem.

A hatályos magyar Btk. XIV. Fejezetének II. Címe, "A nemi erkölcs elleni bűncselekmények" körében, összesen kilenc olyan bűncselekmény törvényi tényállását tartalmazza, amelyek esetében a cselekmény büntetőjogi szankcionálása indokolt (erőszakos közöszülés, szemérem elleni erőszak, megrontás, vérfertőzés, tiltott pornográf felvétellel visszaélés, üzletszerű kéjelgés elősegítése, kitarottság, kerítés, szemérem sértés). Az itt szabályozott deliktumok a nemi kapcsolatok társadalmilag elfogadott rendjét, a nemi élet szabadságát sértő, illetve az ifjúság egészséges szexuális fejlődését sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények körét ölelik fel. A nemi szabadság az emberi szabadság része, amely mindkét nemhez tartozó személyt, tehát nőt és férfit egyaránt megillet. A nemek közötti egyenjogúság, a nemi élet kényszermentességének elve, a nemi önmeghatározás szabadsága, a magánéleti szférában – így a házasságon belül – is érvényes elvek. Az erőszakos nemi bűncselekmények tehát házasságon, házassági életközösségen belül és kívül történő elkövetés esetén egyaránt büntetendők. Az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak büntetőjogi tényállásainak hatályos törvényi megfogalmazásában ez tükröződik.

Említést érdemel, hogy korábban a tiltott pornográf felvétellel visszaélés a Btk. XIV. Fejezet I. Címében, "A házasság, a család és az ifjúság elleni bűncselekmények" körében nyert elhelyezést. Az EU 2003. december 22.-én elfogadott, a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemlől szóló, 2011/68/IB kerethatározatnak megfelelően, a jogharmonizáció keretében módosított új törvényhely azonban a Btk. XIV. Fejezet II. cím, azaz "A nemi erkölcs elleni bűncselekmények" körébe sorolta.

A nemi élet szabadsága a nemek egyenjogúságán alapuló, feltétlen érvényesülést igénylő emberi jog. A nemi szabadság elleni támadás gyakran a sértett olyan tartós és súlyos traumatizációját idézi elő, amely azután egész további életútjára kihathat. A törvényhozó fokozottabban védi a gyermekkorúakat és a függő, kiszolgáltatott helyzetben élőket, akik sérülékenyebbek e bűncselekménnyel szemben.

Itt jegyeznénk meg, hogy az Európa Tanács említett Ajánlásában felhívja a tagállamokat minden olyan szexuális cselekmény pönalizálására, amely nem a sértett beleegyezésén alapul. Kiemelten hangsúlyozza az erőszakos közöszülés pönalizálását, ha beleegyezést nem adó (*non-consenting*) személy ellen irányul, még akkor is, ha a sértett nem mutatja egyéb jeleit az ellenállásnak. Ez az álláspont a nő verbálisan kifejezésre juttatott akaratának a tiszteletben tartását, komolyan vételét hangsúlyozza, a nemek közötti egyenjogúság jegyében, a nők elleni erőszak megszüntetése érdekében. Ezt az álláspontot nemzetközi fórumokon széles körben képviselik.

Az európai standardokat alapvetően az Európa Tanács már említett Ajánlása, valamint az Európai Emberi Jogi Bíróság ítélkezési gyakorlata jelöli ki. Az Európa Tanács Ajánlása szerint, mint arról már szó esett, a tagállamok

nek minden olyan szexuális cselekményt pönalizálniuk kell, amely a cselekményhez beleegyezését nem adó személlyel szemben történt, még akkor is, ha nem mutatja jelét az ellenállásnak. Az Európai Emberi Jogi Bíróság egyik döntésében (M.C. V Bulgaria, Application No 39272/98) is hasonló tartalmú megállapítást találunk. Kategorikusan kimondható tehát, hogy ma már túlhaladottnak tekinthető az erőszakon alapuló, szűk értelmű definíció.

Az EU (a már említett, a gyermekek szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemlől szóló kerethatározaton túl) is foglalkozik az e körbe tartozó kérdésekkel. Az utóbbi években több javaslat is született. Így pl. Az Európai Bizottság – a Lisszaboni Szerződés új rendelkezései alapján – 2010-ben javaslatot tett a gyermekek ellen elkövetett szexuális erőszakkal kapcsolatos irányelvre (COM (2010) 94). Ezt követően, 2011-ben a Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottság, "A nők elleni erőszakkal szembeni fellépést célzó új uniós politikai keret prioritásairól és körvonalairól" címmel, az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítványt terjesztett elő.

Az EU tagországok törvényhozása egységesítésének lehetőségeiről 2010-ben készített egyik tanulmány rámutat arra a tényre, hogy a szexuális bűncselekmények, így az erőszakos közöszülés büntetőjogi szabályozását illetően, meglehetősen nagy különbségek tapasztalhatók az egyes EU tagországok között. Emberi jogi szempontból a nemi erőszak bűncselekménye a szexuális integritást/önmeghatározást/autonómiát sérti. Az előbbieken említett tanulmány szerint a tagállamok többsége ennek megfelelően jelöli meg e bűncselekmények jogi tárgyát, míg néhány tagállam ettől eltérően (egyszerűen szexuális bűncselekményként, vagy a nemi szabadság elleni bűncselekményként, illetve a nemi erkölcs elleni bűncselekményként) szabályozza azt.

A büntetőjogi szabályozás és joggyakorlat kardinális kérdései közé tartozik továbbá az erőszakos közöszülés esetén az erőszak fogalma, illetve a sértett beleegyezésének jelentősége és fogalma. Ezt is meglehetősen eltérően és helyenként ellentmondásosan szabályozzák az egyes európai országok. Alig néhány országban találunk tisztán a konszenzus hiányán alapuló modellt, több tagállam viszont a konszenzus hiánya és a kényszer valamint a fenyegetés fogalmait egyaránt alkalmazza. Az erőszakon alapuló felelősségi modellnél is általános, hogy vizsgálják a sértett beleegyezésének kérdését és néhány országban az eljárás során bizonyítani kell annak hiányát. Öröndetes tény viszont, hogy az EU tagállamok többségénél az erőszakos közöszülés hivatalból, közbádra üldözendő bűncselekmény.

Az EU tagállamai különböző, a büntetési tételkeretet súlyosbító, minősítő körülmények (pl. a többek általi, illetve a fiatalok sérelmére történő elkövetés) tekintetében is kissé eltérő képet mutatnak. Az említett tanulmány szerint a jogi szabályozás sokszínűségén és esetleges következetlenségein túl, a joggyakorlat is némi különbözőséggel jellemezhető.

Az Európán kívüli országok büntetőjogára kitekintve, megállapítható, hogy a vonatkozó szabályozás ott is rendkívül sokszínű és változatos. Az USA tagállamai pl. az erőszakos közöszülés fogalmát egymástól némiképpen eltérően szabályozzák. A tagállamok többségében azonban a sértett beleegyezésének hiánya megállapítható, pusztán abból a tényből, hogy a sértett azt verbálisan, határozottan kinyilvánította. A sértett fizikai ellenállása a tagállamok többségében nem szükséges a sértett bele-

egyezés hiányának bizonyításához. Kalifornia és New York államban pl. az erőszakos közösülés megállapítható, ha a cselekmény erőszakkal, fenyegetéssel, stb. történt, vagy ha a sértett kinyilvánította beleegyezésének hiányát.

Ausztrália és Kanada esetében is a sértett beleegyezése hiányának, illetve az elkövető által, a közösülés érdekében kifejtett erőszaknak van döntő jelentősége a bűncselekmény elkövetése szempontjából. A sértett beleegyezésének szabadnak és önkéntesnek kell lennie. Az ausztrál büntető igazságszolgáltatás elismeri, hogy léteznek olyan körülmények, amelyek esetén a szexuális cselekménybe való látszólagos beleegyezés nem a sértett szabad akaratából történik. Az viszont, hogy melyek ezek a körülmények, rendkívüli mértékben eltér egymástól. A jogirodalom hangsúlyozza, hogy a sértett ellen erőszak alkalmazása minden ausztrál tagállamban összeegyeztethetetlen a beleegyezéssel. A sértett jogellenes fogva tartása azonban néhány tagállamban már önmagában is kizárja a beleegyezést a szexuális cselekménybe. Minden ausztrál tagállam elismeri, hogy ha a fenyegetés a sértettet megfélemlíti, vagy félelemben tartja, s ennek eredményeként aláveti magát a szexuális aktusnak, az a sértetti beleegyezést érvényteleníti.

Az elmondottakból látható, hogy a szabályozás alapjában sok a hasonlóság, ám részleteiben rendkívül változatos, egymástól eltérő, mind Európában, mind pedig a világ más államainak jogrendszerében. A nemi szabadság elleni bűncselekmények megelőzése, e cselekmények büntetőjogi szabályozásának harmonizációja és az ellenük való hatékonyabb fellépés tekintetében, még számos tennivalónk van. A sértettek büntető eljárási helyzetének javítása, (többek között a sértettek kímélete, személyiségi jogaik, magánélethez való joguk védelme érdekében) különösen kiemelt feladatnak tekinthető. E téren a nemzetközi és az európai büntetőjognak – beleértve az EU tagállamaiban érvényesülő jogi szabályozási formákat és jogpolitikát, jogharmonizációt, valamint az e téren szükséges multidiszciplináris kutatásokat – a jövőben is komoly tennivalói vannak.

Fehér Lenke
tudományos tanácsadó